

بهشی چوارهم: مهترسی ئالۆزیهکانی نیو کهرتی خانووبه ره له ههریمی کوردستان

04-01-2022

نووسه رهکان

مهحموود بابان

کورتە : له رووی موله تدان، وه به رهینان و کرین و فرۆشتنه وه، کهرتی خانووبه ره ناروونی و ئالۆزیه کی پێوه دیاره که بووه ته هۆی جیاوازی گه وه له نیو شاره کان و له کاری ئه و که سانه ی له م کهرته دا کار ده کهن. لێره دا هه لۆهسته له سه ر جیاوازیه کان نیوان هه ر سێ پارێزگا که ی هه ریمی کوردستان بو خانووبه ره له شیوازی کرین و فرۆشتن له شوقه و خانوو و فیلا نوییه کان ده کریت و، لیکه وته کان تیکه لپی کاری وه به رهینهر و خاوه ن کۆمپانیا و نووسینگه کان خانووبه ره (ده لالی خانووبه ر) و جیاوازی موله تدان به پرۆژه کان نیشه تبه جبوون ده خرینه روو.

به رايى

له رووى مولەتدان، وه به رهينان و كرپن و فروشتنه وه، كه رتى خانوبه ره ناروونى و ئالۆزيبه كى پيوه دياره كه بووه ته هوى جياوازي گهوره له نيو شماره كان و له كارى تهو كه سانهى له م كه رته دا كار ده كهن. ليره دا هه لوه سته له سه ر جياوازيه كانى نيوان هه ر سن پاريزگاگه كى هه ريمى كوردستان بۆ خانوبه ره له شيوازي كرپن و فروشتن له شوقه و خانوو و فيلا نوييه كان ده كرپت و، ليكه وته كانى تيكه لى كاري وه به رهينەر و خاوه ن كۆمپانيا و نووسينگه كانى خانوبه ره (ده لالى خانوبه ر) و جياوازي مولەتدان به پرۆژه كانى نيشته جبوون ده خرپنه روو.

له راستيدا جياوازيه كان زۆرن، به لام ته گه ر كرپن و فروشتن به نموونه وه ريگرين، تهوا ده رده كه وي ت جياوازيه كى گهوره له نيوان پاريزگاگاندا هه به. بۆ نموونه له پاريزگاى سليمانى، وه به رهينەر ريگه نادات هيج نووسينگه و كۆمپانيايه كى خانوبه ره له نيو پرۆژه كاندا شوپنى هه بى ت و كار بكات، ته گه ر ريگه ش بدات، يه ك شوپنى سه ر به كۆمپانياي وه به رهينەر كه به. به پيچه وانه وه له هه ولير سه رجه م كۆمپانيا و خاوه ن نووسينگه كانى خانوبه ره ده توانن كرپن و فروشتن بكن، بگره هه ر له سه ره تاوه خاوه ن نووسينگه كانى خانوبه ره و كۆمپانياكان پرۆژه كان ده كرپنه وه و له بازاردا ده يفرۆشنه وه. له كاتيدا شيوازي كار كردن له دهوك تهواو جياوازه و هيشتا له دهوك كۆمپانياكانى خانوبه ره بۆ خويان پرۆژه كان ده فروشن. له م راپورته دا به وردى و ته نيا فۆكوس له سه ر ته م سن خاله كى خواره وه ده كه ين:

يه كه م: كى وه به رهينەر و كى ده لالى خانوبه ره به ؟

تيكه لى له كاري وه به رهينەر و ده لالى خانوبه ره يان ريخه رى كرپار و فروشيار، به شيويه كه ئيسا وه به رهينەر پرۆژه كان دروسته كات، هه ر بۆخوى ده يفرۆشنى ت و بۆخوشى سه ر په رشتى پرۆژه كه له دواي ته وا بوونى ده كات خزمه تگوزار ييه كانى نيو پرۆژه كه ش به رپوه ده بات. كه ته مه ش به ماناي ته وه دى ت كه له م سيكته ره دا وه به رهينان به ماناي بوژانده وه ي ئابوورى ناكري ت. هه ر يو به ش وه به رهينەر يك له كاتى ته نجامدانى پرۆژه كه ي به كه ره سته ي دي جيتالى وه ك سريدى ماكس و ئوتوكا د له جيها نى فيرچوال، ته گه ر كۆي يه كه كانى نه فروشتنى ت تهوا سه روو نيوه ي فروشتوو ه. ته مه ش به واتاي ته وه دى ت له م كه رته دا وه به رهينان ناكري ت، بگره پاره ي نيوخوى هاو نيشتمان يان بۆ دروست كردنى كه لوپه لى باله خانه و تاوه ر و خانوه كان وه رده گيرى ت و ده كرپته باله خانه و ده روا ته ده ره وه. به پي راپورتيكى رووداو له ده رگا ي چوونه ژوو ره وه بۆ كه ره سته ي نيو خانوو و شوقه كان، نزيكه ي 95% كۆي كه ره سته و مادده به كارها توه كان له ده ره وه ي هه ريمى كوردستان ها ورده ده كرپت^[1]. هه ره وه ها، وه به رهينەر ته گه ر كاري وه به رهينان بكات، تهوا ده بى ت پرۆژه كان دروست بكات و راده ستى بكات، نه ك كاري كرپن و فروشتن له نيو پرۆژه كاندا بكات. به پيچه وانه وه خاوه ن نووسينگه و كۆمپانياكانى خانوبه ره ش نايى ت، كرپنه وه ي پرۆژه كان و فروشتنه وه ي له بازاردا بكات. چو نكه تيكه ليوونى كاري وه به رهينەر و ده لالى خانوبه ره ليكه وته ي گه وره ي ده بى ت، وه ك ته وا ونه كردنى چه ند پرۆژه به كى خانوبه ره له هه ريمى كوردستان، كه ديار ترين يان پرۆژه ي فلوريا سى تيه.

دوو ه م: جياوازيه كانى كاري كۆمپانياكانى خانوبه ره

له راستيدا، تاوه كو سه ره تا ي سالى رابردوو ريگه به كردنه وه ي كۆمپانياي خانوبه ره نه ده درا له سليمانى، له كاتيدا يه ك ده به زياره كۆمپانياكانى خانوبه ره له هه ولير كار ده كهن. هه ره وه ها، له سليمانى خاوه ن پرۆژه كان له كاتى كرپن و فروشتنى خانوو و شوقه كاندا بريك پاره له جياتى به ناو كردنى له كه سيكه وه بۆ كه سيكى ديكه وه رده گرن كه بركه كى جياوازه و تاوه كو نزيكه ي 800 دۆلار و زياتر ييش ده روا ت. له راستيدا ته م بركه پاره يه له سه روو ته و 1% يه كه خاوه ن نووسينگه كانى خانوبه ره له كرپار و فروشيارى وه رده گرن. ته و بركه پاره يه ي وه رده گيرى ت ته نيا بۆ گو رپنى ناوى خاوه ندارى تى به كه ي نيشته جي بوون له كه سيكه وه بۆ كه سيكى ديكه له تۆمارى كۆمپانياي وه به رهينەر، به بى ته وه ي له هيج دامه زرا وه يه كى فهرمى حكومه تدا به ناوى كه سه كه وه كرابى ت. به گو ته ي يه كي ك له خاوه ن كۆمپانياكانى خانوبه ره له سليمانى به ته نيا له يه ك به كه ي نيشته جي بوون له 2020 دا، له كاتى كرپن و فروشتندا نزيكه ي 10 هه زار دۆلار به خاوه ن وه به رهينەر ي پرۆژه كه درا وه كه چه ند ساليكه پرۆژه كه ي ته واو كردوو ه.

لهروویهکی دیکهوه کیشیهکی دیکه کهرتهی خانوبهیره په یوهندی به هاوئاهاهنگی نیوان وهزارهتهکان و دهسته سهرهخوکانهوه ههیه، بۆ نموونه له پیدانی مولهتی وهبهرهینان به کهرتی خانوبهیره و نیشتهجیوون دوو وهزارهت و دهستهیهکی گشتی مولهتی پرۆژهکانی وهبهرهینان ددهات. ههندیک پرۆژهی نیشتهجیوون مولهتهکانیان له وهزارهتی شارهوانی و گهشتوگوزار وهگرتهوه، ههندیک پرۆژهش مولهتیان له وهزارهتی ئاوهاندانکردنهوه و نیشتهجیوون وهگرتهوه، نهوانی دیکهش له دهستهی گشتی وهبهرهینان و بهرپوهبهرایهتییه گشتیهکانی وهبهرهینانی پارێزگاگان مولهتیان وهگرتهوه. کۆی ئەم ئالۆژییه و نهبوونی هاوئاهاهنگی وایکردوه، چاودیژی پرۆژهکان بهو شیوازیی مولهتی وهگرتهوه نهکریت و کۆی پیداوپیستییهکانی بۆ دابین نهکریت. ههرپۆیهش ئیستا تاوهری بازراگی دهکریته یهکهی نیشتهجیوون و بهپنجهوانهوه یهکهکانی نیشتهجیوون دهکریت بهشوینی بازراگی و کۆمپانیاکان له نهنیشت مالهکانن، ههر ئەم تیکهلاوی و زۆرییهی شوینتهکانی مولهتدان، وایکردوه نهتوانریت ناماریکی دروستنیش ههبنیت، چ جایی ئهوهی پهپهرووی سیستمی یهک پهنجهره بۆ راییکردنی مامهلهی وهبهرهینهرهکان بکریت.

ههروهها، رۆژ به رۆژ ژمارهی نووسینگه و کۆمپانیاکانی خانوبهیره له ههریمی کوردستان روو له زیادبوونه، ئەمه سهرهپای پهجه جیاوازهکانی سۆشیال میدیا و ئەپلیکەیشنە جیاوازهکان، که بهپنی ئاماره فهرمییهکان تاوهکو ئیستا ژمارهی کۆمپانیا و نووسینگهکانی خانوبهیره بهشیوهیهک زیادیکردوه که گهیشتهوهته 5854 نووسینگه و کۆمپانیای خانوبهیره. ههندیک له کۆمپانیاکان ژمارهی لقهکانیان له نیو یهک شاردا له سهرووی 25 لقهوهیه که کاری کرین، فرۆشتن و بهکریدان نهجامدهدن، لهراستیدا ئەم خیرا گهشهکردنه په یوهندی به فراوانبوونی خیرای کهرتی خانوبهیره و بپی پارهی وهگرتهوه له کرپار و فرۆشیار ههیه، که 1%ی، واته ئەگهر خانوبهیهک یاخود شوقهیهک به 100 ههزار دۆلار بێت، ئەوا کۆمپانیا و نووسینگهکانی خانوبهیره 1 ههزار له کرپار و 1 ههزار له فرۆشیار وهردهگرن، ئەمه لهکاتیکیدا خانوو و فیلاکانی ههندیک لهپرۆژهکانی نیشتهجیوون له سهروو نیو ملیۆن دۆلارهوه مامهلهی پێوهدهکریت.

کۆتایی

لهکۆتاییدا، رهنگه ئیستا زیانهکانی تیکهلی و ئالۆژیی کهرتی خانوبهیره له چهند پرۆژهیهکیدا بهروونی دهکرهوتبیت وهک پرۆژهکانی دهشتی بهههشت و فلۆریا ستی له ههولیر، که کیشیهکانی بهردهوامه و کرپار نازانیت روو له کێ بکات بۆ تهواوکردنی ئەو یهکهیهی چهندسالییکه دهیان ههزار دۆلاری پیداو. ههروهها پرۆژهی هاموون ستی [2] له سلیمانی و ههندیک پرۆژهی دیکهی ئەم کهرتهش بهوجۆرهن. ههرپۆیهش لیرهوه پێویسته ریکخستنهوهیهکی تهواو بۆ ئەم کهرته به دهکردنی یاسایهکی نوو و ههموارکردنهوهی یاسا کۆنهکان و ریکخستنهوهی کاری وهبهرهینەر و کاری دهلالی خانوبهیره (ئهوانهی له نووسینگه و کۆمپانیاکانی خانوبهیره) بکریت، ئەویش بهئامانجی ئەوهی تاوهکو کیشیهکان گهوره نهبوون و دارمانی گهورهی ئابووری بهدوای خۆیدا نههیناوه. وهک ئەوهی ئەمسال له چین و بهسهر کۆمپانیای ئیفییرگراند هات، که 152 مین گهوره کۆمپانیا گهورهی جیهان و خاوهنداریتی 1300 پرۆژهی نیشتهجیوون له چین دهکات و حکومهتی ناچارکرد دهستیوهردان بکات، چوونکه قهرزی لهسهر کهلهکه بووه و قهیران له کهرتی خانوبهیره دروستبووه [3].

سهرچاوهکان

[1] <https://www.rudaw.net/sorani/kurdistan/0909202123>

[2] <https://www.rudaw.net/sorani/onair/tv/episodes/episode/berpirsiyar-13092021/13092021073402>

[3] <https://www.rudaw.net/sorani/opinion/221120212>